

Република Литва

Площ:	65 294 кв. км.
Население:	3,6 млн. души (2000 г.).
Столица:	Вилнюс.
Официален език:	литовски.
Религия:	католици.
Паритна единица:	литовски лит.
Административно деление:	44 района.
Държавно устройство:	република. Държавен глава - президент, избран през общи избори за срок от 5 г. Законодателен орган - Сейм (еднокамарен парламент). Изпълнителен орган - правителство с министър-председател, назначаван от президента и одобряван от Сейма.

1. Общи бележки

Организацията и дейността на литовската съдебна система са силно повлияни от два фактора: миналото на Литва като съветска република и настоящето ѝ на член на Европейския съюз. До началото на 90-те години на XX век прокуратурата в страната е изградена по съветски модел, характеризиращ се с всеобхватност на компетенциите ѝ, разпростиращи се извън наказателното право и включващи намеса на прокуратурата в граждански и административни дела, основно посредством института на надзора за законност. Вследствие на три етапа на последователни реформи (1990-1994, 1994-2002 и 2003 г.) Литва изгражда своята прокуратура по начин, сходен с този на останалите посткомунистически държави-членки на Европейския съюз. Създават се гаранции за независимост на съда и прокуратурата и за прозрачност в тяхната дейност. Ограничава се ролята на прокуратурата по граждански и административни дела. Въведена е триинстанционна система на гражданско и наказателно правосъдие, като организацията на съдебната система е в съответствие с изискванията на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи и протоколите към нея, както и с останалите международни актове в тази област.

2. Източници на правна уредба

Основните източници на нормативна уредба на устройството на съдебната власт в Литва са Конституцията, Законът за Конституционния съд, Законът за съдилищата, Законът за прокуратурата, Наказателно-процесуалният кодекс, Гражданско-процесуалният кодекс, Законът за изпълнение на наказанията.

3. Конституционен съд

Конституционният съд в Литва е извън системата на съдебната власт. Той е уреден в отделна глава от Конституцията и в Закона за Конституционния съд като независима институция, която се произнася по конституционносъобразността както на законите и другите актове на парламента, така и на актовете на президента и правителството.

4. Съдилища

4.1. Основни принципи

Съдебната власт в Литва включва както съдилищата, така и прокуратурата. Законът за прокуратурата изрично постановява, че прокурорите не са държавни служители.

Основните принципи на организация и дейност на съдилищата са: независимост на съда и съдиите, равенство на гражданите пред закона, право на бърз и публичен процес пред независим и безпристрастен съд, право на защита, презумпция за невинност, забрана за повторно осъждане за едно и също престъпление (*non bis in idem*), автономия на съдилищата. Правосъдната дейност се осъществява само от съдилищата. Прокуратурата и съдилищата са независими един от друг, като ръководство на съда над прокурора е допустимо само в рамките на конкретен процес, по правилата на процесуалния закон и в пределите, обезпечаващи нормалното и законосъобразно развитие на процеса. Съдът не може да дава указания на прокурора по съществуващото на делото. В Република Литва съществува триинстанционен състезателен процес, както по граждански, така и по наказателни дела.

4.2. Организация на съдилищата

Съдилищата се делят на общи и специализирани. Извънредните съдилища са забранени. Понастоящем специализирани съдилища са Върховният административен съд и окръжните административни съдилища. Възможно е със закон да бъдат създавани съдилища по трудови или семейно-правни въпроси, по дела за престъпления и общественоопасни деяния, извършени от малолетни и непълнолетни, както и съдилища по търговска несъстоятелност.

Системата на общите съдилища включва Върховен съд, Апелативен съд, окръжни съдилища и районни съдилища.

Върховният съд на Литва е юридическо лице на публичното право на бюджетна издръжка със седалище Вилнюс. Териториалната му компетентност покрива цялата страна. Той е касационна инстанция по граждански и наказателни дела.

Апелативният съд е само един със седалище Вилнюс, като неговата юрисдикция също покрива територията на страната. Това е специфична особеност на литовската правна система, дължаща се на малката територия и население на страната, които не налагат необходимостта от няколко апелативни съдилища, както е например в България. Апелативният съд е въззивна инстанция по някои категории граждански и наказателни дела – такива с висока цена на иска, за престъпления с висока степен на обществена опасност, както и в други случаи, изрично посочени в закона.

Окръжните съдилища са 5 на брой и са разположени относително равномерно на територията на страната в по-значими градски центрове. Те разглеждат граждански и наказателни дела било като първа, било като въззивна инстанция. Окръжният съд е първа инстанция по делата, по които втора инстанция е апелативният съд. Окръжният съд е въззивна инстанция по по-маловажни дела, които са подсъдни като първа инстанция на районния съд.

Районният съд разглежда дела само като първа инстанция. Той е основният първоинстанционен съд и разглежда граждански дела с по-ниска цена на иска и наказателни дела за престъпления с по-ниска степен на обществена опасност. Това е най-масовият съд - съществуват 54 районни съдилища. Една от основните задачи на районните съдилища е да бъдат близко до населението с цел осигуряване на достъпно и бързо правосъдие.

Административните съдилища разглеждат дела, касаещи административни нарушения, както и въпроси, регламентирани от специалното административно законодателство, свързани с данъчното право, изборителното право и др.

4.3. Управление на съдебната власт

Управлението на съдилищата се осъществява от техните председатели. Контролът върху тяхната административна дейност се упражнява от председателите на висшестоящите съдилища (например от председателя на окръжния съд по отношение на районния съд).

В Литва не съществува общ за съдиите и прокурорите орган за управление, подобен на българския Висш съдебен съвет. По отношение на съдилищата е създадено **Общо събрание на съдиите**, което е върховен орган за самоуправление на съдиите. Той включва всички съдии в Литва, независимо към кой съд принадлежат. Наред с него като орган за оперативно управление е създаден **Съвет на съдилищата**, състоящ се от 24 съдии. Съществува и **Съд на честта**, който разглежда дисциплинарни дела срещу съдии. Съветът на съдилищата и Съдът на честта се отчитат за своята дейност пред Общото събрание на съдиите. Възможно е създаването и на постоянни и временни комисии, които да подпомагат дейността на Съвета на съдилищата. Работата на всички институции за съдебно самоуправление се подпомага технически, аналитично, организационно, статистически и т.н. от **Националната администрация на съдилищата**.

5. Прокуратура

5.1. Статут на прокуратурата

Структурата, организацията и правомощията на прокуратурата са уредени в Закона за прокуратурата. Прокуратурата на Република Литва е **единна, централизирана и субординирана институция**. Тя се състои от Върховна прокуратура, 5 окръжни прокуратури и 51 районни прокуратури. Организационната структура на прокуратурата е обусловена от триинстанционното съдопроизводство по наказателни дела, като във всяка инстанция обвинението се поддържа от прокурор от различна по степен прокуратура. Въпреки това, структурата на прокуратурата не съответства напълно на структурата на съдилищата, тъй като към Апелативния съд и към административните съдилища няма прокуратури. В определени със закон случаи е възможно участието на прокурор и по административни дела. Това следва от задачата на прокуратурата, предвидена в Закона за прокуратурата, да следи за спазване на законността и да защитава обществения интерес.

Други основни задачи на прокуратурата са:

- организиране, ръководство и контрол на предварителното разследване, съответно на разследващите органи;
- повдигане, предявяване и поддържане на обвинение по наказателни дела от името на държавата;
- контрол върху привеждането в изпълнение на присъдите и решенията и върху изпълнението на наказанията;
- координиране на действията на разследващите органи;
- разглеждане в рамките на нейната компетентност на петиции, жалби и молби от граждани и организации;
- участие в подготовката и прилагането на национални и международни актове и програми за превенция и борба с престъпността;
- участие в законодателния процес;
- изпълнение на други функции, предвидени със закон.

С оглед осъществяването на кадровата политика, свързана с подбор, назначаване, преместване, повишаване, понижаване и освобождаване от длъжност на прокурорите, както и със спазване на професионалната етика, към Главната прокуратура са създадени различни комисии: Комисия за подбор на кандидатите, Комисия за проверка на кандидатите, Комисия по професионална етика и Комисия за оценка на работата. Съставът и правилата за работа на комисиите се определят с решение на главния прокурор.

5.2. Управление на прокуратурата

Прокуратурата се оглавява от главен прокурор, подпомаган от заместник-главни прокурори. Главният прокурор създава, преобразува и закрива териториалните (окръжни и районни) прокуратури, определя техния статут, структура, правомощия и териториална компетентност в съответствие с определената в закона териториална компетентност на окръжните и районните съдилища.

Главният прокурор трябва да отговаря на следните условия: да е навършил 35 години, да има високи морални качества, да владее добре литовски език, да има висше юридическо образование и да има десетгодишен стаж като прокурор, съдия или преподавател по право във висше училище, при условие че има степен доктор или доктор на науките.

Главният прокурор и неговите заместници се назначават за срок от седем години и се освобождава от длъжност от президента след одобрение на парламента (Сеймас).

Главният прокурор е отговорен за своята дейност пред президента и пред парламента. Парламентът може да установява приоритетите в дейността на главния прокурор и да упражнява парламентарен контрол върху неговата работа. Главният прокурор е длъжен да информира правителството, парламента и обществеността за своята дейност.

Към Главна прокуратура е създаден консултативен орган, наречен **Колегиален съвет на Главна прокуратура**. Той се председателства от главния прокурор, негови членове са заместниците на главния прокурор и ръководителите на окръжните прокуратури. По решение на главния прокурор членове на съвета могат да бъдат и други прокурори. На заседанията на съвета могат да присъстват още съдии и ръководители на други държавни институции или упълномощени от тях лица.

5.3. Правомощия на главния прокурор

Главният прокурор има следните правомощия:

- ръководи непосредствено Главна прокуратура;
- ръководи и упражнява контрол върху дейността на териториалните (районни и окръжни) прокуратури;
- съдейства за създаването на единна практика в предварителното разследване и осъществяването на контрол върху процесуалните действия, извършвани от разследващите и прокурорските органи;
- ръководи предварителното разследване, повдига и поддържа обвинението по дела от изключителна значимост;
- организира предварителното разследване, когато то се провежда от разследващи органи на централно равнище и упражнява надзор върху процесуалните действия, извършвани от техните служители;
- съдейства за уеднаквяване на прокурорската практика в съдебната фаза на процеса;
- координира дейността на разследващите органи;
- защитава обществения интерес;
- организира квалификацията на прокурорите и им оказва методическо ръководство;
- осъществява международно сътрудничество;
- обезпечавя финансово и технически работата на прокуратурата;
- осъществява анализ и обработка на статистическа и друга информация и извършва други дейности, възложени му със закон.

5.4. Статут на прокурорите

При упражняване на своите функции прокурорите са независими и се подчиняват само на закона. Държавата, общините, политическите партии, държавните служители, медиите, както и всички останали физически и юридически лица нямат право да възлагат на прокуратурата каквито и да е дейности, които не са законово предвидени и биха могли по какъвто и да е начин да се считат за намеса в работата ѝ.

Прокурорите се ползват с **имунитет**. Започването на наказателно преследване срещу главния прокурор е възможно само след като той бъде отстранен от длъжност по инициатива на президента и след съгласието на парламента. Наказателно преследване срещу заместник-главен прокурор може да бъде возбуждено само от главния прокурор след предварително уведомяване на президента. Наказателно преследване срещу прокурор може да бъде возбуждено само от главния прокурор.

Прокуратурата в Литва е **йерархична и централизирана**. Наредданията на главния прокурор са задължителни за всички прокурори, а наредданията на ръководителите на териториалните прокуратури и техните заместници са задължителни за прокурорите от съответната прокуратура.

Прокурорите, в съответствие със своята териториална, персонална, повременна и материална компетентност ръководят, организират и контролират дейността на разследващите органи, повдигат, предявяват и поддържат обвинението от страна на държавата и наблюдават привеждането в изпълнение на присъдите и решенията на съдилищата. Разпорежданията на главния прокурор, издадени във връзка с тези дейности, са задължителни за прокурорите и разследващите органи.

Главният прокурор, неговите заместници и ръководителите на окръжните и районните прокуратури координират действията във връзка с провеждането на предварителното разследване. Ръководителите на разследващите органи са задължени да присъстват на координационните срещи, свикани от прокурора в рамките на неговата компетентност.

6. Разследващи органи

Разследването на престъпления в Република Литва се извършва от **органи на полицията**, които са част от Министерството на вътрешните работи. Организационната структура и функциите на полицията са регламентирани в Закона за полицията и Закона за дейността на полицията.

По изключение правомощия да разследват определени видове престъпления имат и други държавни органи, като:

- Държавната служба за охрана на границите;

- Специализираната следствена служба (занимаваща се с разкриване и разследване на престъпления, свързани с корупция);
- Службата за разследване на финансови престъпления (занимаваща се с разкриване и разследване на престъпления, свързани с пране на пари, измами и присвоявания във връзка с данъка върху добавената стойност, злоупотреби със средства от фондовете на Европейския съюз);
- Военната полиция;
- Отдела за държавна сигурност;
- Отдела за противопожарна охрана и безопасност;
- митническите служби;
- ръководителите на възпитателни институции (за престъпления, извършени в границите на тези институции или от техни служители);
- капитаните на кораби (за престъпления, извършени от членове на екипажа или пътниците по време на дълго пътуване).

Незабавно след образуване на предварителното производство съответният разследващ орган е длъжен да уведоми прокурора. Прокурорът от своя страна може както да възложи на същия или на друг разследващ орган да проведе разследването, така и самостоятелно да извърши цялото разследване или отделни следствени действия. Прокурорът има право да сформира и разследващи екипи, състоящи се от няколко служители от един или повече разследващи органи. Когато разследването не се извършва от прокурора, от момента на образуване на предварителното производство прокурорът осъществява ръководство и контрол върху дейността на съответния разследващ орган. В посочените от закона случаи актовете на прокурора на досъдебната фаза подлежат на обжалване пред съдия.